

RESULTS OF INTERNATIONAL ASSESSMENTS – INDICATORS OF THE NEED FOR SYSTEMIC CHANGES IN PRIMARY EDUCATION IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

Beti Denkov

Bureau for Development of Education - Republic of North Macedonia; MIT University – Faculty of Psychology, bkuzmanovska293@gmail.com, betikuzmanovska@bro.gov.mk

ORCID ID: 0009-0007-7830-8987

Abstract: National and international assessments involving primary school students in our country show exceptionally poor results, regardless of the specific assessment (PIRLS—assessing reading comprehension in 9–10-year-olds; PISA—conducted among 15-year-olds to evaluate attitudes, skills, and knowledge, TIMSS measures mathematics and science achievement among 4th and 8th-grade students. The results will be presented later in the paper; however, there is an evident need for systemic changes—first within the primary education process, followed by alignment with preschool, secondary, and higher education. Specifically, following the example of Slovenia and the Republic of North Macedonia—and based on my own reflections and experience within the education system—the nine-year primary education model should be reformed into an eight-year one, with one year of preschool education made mandatory for all students. This would also shift the starting age for primary education (instead of the current five years and eight months, students would enroll in the first grade at the age of seven). Furthermore, a fundamental shift is needed in the approach to learning and teaching: the student should be at the center of the process, learning through experience; instead of merely memorizing content, they should engage in critical thinking and logical reasoning, achieving results aligned with their own abilities, interests, and needs through well-designed activities and carefully selected content.

Research objective: To achieve better learning outcomes and improved performance in international assessments through systemic changes in teaching and learning methods, as well as to foster the personal and professional development of students—both individually and in groups—at the school, local community, and societal levels, in alignment with their personal characteristics and aptitudes.

Research Methodology – The research is broad, longitudinal, complex (Nursing in Mosby, 2001), multidisciplinary, descriptive, introspective, multi-method, and long-term. The following methods were employed: analysis and synthesis; substantiation and refutation; the inductive-deductive method; description; the causal (cause-and-effect) method; and comparative and statistical methods.

The research results reveal inconsistencies and irregularities in the fundamentals of the educational process, as well as inversely proportional phenomena: never have there been more straight-A students, yet never fewer students with adequate literacy skills; never more teachers, yet fewer students; and never more time spent in school, yet lower levels of achievement, never have parents been more involved, yet the quality of cooperation between school and parent—or teacher and parent—has never been poorer; never has there been more testing, yet results remain weaker. Institutional guidance and oversight, specialized training and professional career development for teachers, and innovations in curricula have all been implemented, yet the results are lacking.

Keywords: systemic changes, international assessments, primary education, learning outcomes.

РЕЗУЛТАТИТЕ ОД МЕЃУНАРОДНИТЕ ТЕСТИРАЊА – ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ПОТРЕБАТА ОД СИСТЕМСКИ ПРОМЕНИ ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Бети Денков

Биро за развој на образованието – Република Северна Македонија; МИТ Универзитет – Факултет за Психологија, bkuzmanovska293@gmail.com, betikuzmanovska@bro.gov.mk

ORCID ID: 0009-0007-7830-8987

Резиме: Националните и меѓународните тестирања во кои учествуваат учениците од основното образование во нашата држава, покажуваат исклучително слаби резултати без разлика за кои тестирања станува збор (ПИРЛС – тестирање на учениците на 9 – 10 годишна возраст за читање со разбирање, ПИСА – се спроведува кај 15 годишници и ги проценува ставовите, вештините и знаењата, ТИМС – ги мери постигнувањата по математика и природни науки кај учениците од 4 и 8 одделение). Резултатите ќе бидат презентирани подолу во трудот но, евидентна е потребата од системски промени најпрвин во процесот на основното образование, а потоа усогласување со предучилишното, средното и високото образование. Имено, по примерот на Словенија и РСМ според моето размислување и искуство во

образовниот систем, треба да го реформира деветгодишното во осумгодишно основно образование со тоа што една година предучилишно образование треба да биде задолжително за сите ученици. Така се поместува и старосната граница за отпочнување со основно образование (наместо сегашните 5 години и 8 месеци, учениците во прво одделение би се запишувале на 7 годишна возраст). Исто така, суштинската промена треба да биде начинот на учење и поучување - во центар на процесот да биде ученикот кој искусствено треба да учи и наместо да меморира содржини, треба критички да мисли, логички да заклучува и низ добро осмислени активности и избрани содржини да постигнува резултати според своите можности, интереси и потреби.

Цел на истражувањето: Постигнување повисоки резултати во учењето и меѓународните тестирања како резултат на системски промени во начинот на учење и поучување, како и личен и професионален развој на ученикот како поединец и во група – на ниво на училиште, локална заедница, општество според личните карактеристики и афинитети.

Методологија на истражување - Истражувањето е општо, лонгитудинално е, комплексно (Nursing во Mosby, 2001), мултидисциплинарно, дескриптивно, интроспективно, полиметодско и долгорочно. Користени се методи на: - анализа и синтеза, - на докажување и негирање, - индуктивно-дедуктивна метода, - на дескрипција, - каузална или причинско-последична метода и - компаративна и статистичка метода.

Резултатите од истражувањето покажуваат недоследности и нерегуларности во основите на образовниот процес, како и обратно – пропорционални појави: никогаш повеќе одлични ученици (петки), а никогаш помалку писмени ученици, никогаш повеќе наставници, а помалку ученици, никогаш повеќе поминато време во училиште, а помали постигнувања, никогаш повеќе инволвирани родители, а понеквалитетна соработка на релација училиште – родител или наставник – родител, никогаш повеќе тестирања, а послаби резултати. Вклучени се институционални советувања и контроли, стручни обуки и професионално – кариерен развој за наставниците, новитети во наставните програми но, резултатите изостануваат.

Клучни зборови: системски промени, меѓународни тестирања, основно образование, резултати од учење.

1. ВОВЕД

Во Република Северна Македонија предучилишното образование не е задолжително и со самото поаѓање во прво одделение, учениците не се во рамноправна ситуација – едни доаѓаат со предзнаења (системски и програмски определени), а другите со индивидуални знаења на децата кои зависат од третманот, грижата и односот спрема училиштето и учењето во рамките на семејството. Деветгодишното основно образование во нашата држава започна во учебната 2005 – 2006 година и по автоматизам задолжителната година на предучилишно образование (забавиште) беше укината. Дотогаш, учениците во забавиште учеа на возраст од 6 – 7 години, а во прво одделение тргнуваа на 7 годишна возраст. Со воведувањето на деветгодишното основно образование, старосната граница на првачињата е поместена на 5 години и 8 месеци што според мене, е прерано за образование на децата, особено поради фактот што интензивниот психички раст и развој, моторичките вештини, интелектуалните способности, видните физички разлики помеѓу децата на таа возраст се евидентни. Имено, секое дете во различен период ги достигнува врвните во одреден сегмент од растот и развојот. Сметам дека 7 години се адекватна и примерена возраст на децата за да преминат во еден од за нив најважен период – образовниот.

Деветгодишното основно образование како позитивна пракса ја има Концепцијата, воведена 2021 година во која начелно во центар на образовниот процес е ставен ученикот и индивидуализираниот пристап спрема неговите можности, интереси и потреби. Исто така, основните вредности на Концепцијата за основно образование се воведувањето национални стандарди, инклузијата, родовата сензитивност/рамноправност и интеркултурноста, подготовката за доживотно учење, мултикултурализмот, правото на различност, безбедност и недискриминација и нагласената неопходност од партнерство помеѓу учениците – наставниците – родителите – училиштето и – заедницата.

Меѓународните и националните документи кои ги определуваат и заштитуваат децата (Стратегија за образование на УНИЦЕФ 2019 – 2030, Конвенцијата на Обединетите нации за правото на децата 1989, Светската декларација „Образование за сите“ 1990, Европската стратегија 2020 и др., овозможуваат и меѓународна мерливост во постигнувањата на учениците и постигнување на **европски образовни стандарди** и клучни компетенции на учениците, како и можност за дигитално образование (Акциски план 2019 – 2027 година). Во начело, европските критериуми за квалитетно образование се совпаѓаат со нашите и ги вклучуваат наставните програми кои во принцип опфаќаат:

- Вештини за математика, природни науки, јазична и дигитална писменост,
- Трансверзални вештини – критичко мислење, логичко заклучување, креативност, претприемништво и граѓански активизам,

- Градење и развивање на лични, естетски, морални, комуникациски, емоционални, културни и други општествени вредности,
- Повеќејазичност за надминување на културните бариери и овозможуваат моболност,
- Европски образовни перспективи со усвојување на национални и европски вредности,
- Безбедни образовни установи без насилство, дискриминација, говор на омраза и дезинформации.

Основното образование во РСМ е поделено во 3 периода: прв – од 1 – 3 одделение, втор – од 4 – 6 одделение и трет – од 7 – 9 одделение. Во сите три периода, со учениците треба да работи компетентен и професионално квалитетен кадар, да се има интегриран и интердисциплинарен пристап во работата, да се обезбедени ресурси за современа настава, квалитетни учебници, инфраструктурна и организациона поставеност на објектите, да се има услови за дигитализација во наставата и сл.

Образовните промени бараат усогласување на предучилишното, основното и средното образование и градење на училиште по мерка на детето.

Но, новото време и современиот начин на живот не носи само привилегии туку и го зема данокот во сите животни категории па, неизоставно и во образованието – екранизација, сајбер насилство, недисциплина, булинг, потешкотии во учењето, инклузија на се поголем број деца со пречки во развој во редовна настава, пореметено општествени вредности, политички или друг вид на притисоци и сл.

Меѓународни тестирања кои се спроведуваат во рамките на основното образование во Република Северна Македонија се:

- ПИСА – тестирање кое се спроведува во 91 земја во светот и за кое е потребно исполнување на технички и стандарди на квалитет. РСМ првпат учествуваше во 2001 година, а последен пат во 2025 година, чии резултати се сеуште актуелни и поразителни. Не само што нема подобрување туку има и стагнирање односно назадување во постигнувањата на 15 годишниците во областа на природните науки и математика, а од аспект на контекстот во кој учат (знаењата, вештините и ставовите). Резултатите ќе следуваат подолу во трудот,
- ПИРЛС – тестирање по мајчин јазик кое значи читање со разбирање. Имено, учениците на 9 – 10 годишна возраст добиваат подолг текст за читање и треба да одговорат на 8 – 10 прашања. Текстовите се исти во цел свет и има строго утврдени критериуми за оценување на процентот кој учениците го разбрале во прочитаниот текст. Има прашалници и за наставниците, родителите и директорите на училиштата. Државата за да учествува на ПИРЛС студијата плаќа висока котизација и тоа е потребно бидејќи мораме да знаеме каде сме во однос на интернационалниот просек и постигнувањата, т.е отстапувањата во регионот. РСМ учествуваше на Progress in International Reading Literacy Study во 2021 година каде освои 442 поени (500 е просек), а истиот резултат го освои и во 2006 година што во превод значи дека Македонија е под просекот и дека во тек на 15 години нема никаков напредок,
- ТИМСС - оваа студија има две димензии: содржинска и когнитивна, а ги мери знаењата и способностите на учениците по математика и природната група предмети во четврто (2019 и 2023 година) и во осмо одделение (1999, 2003 и 2011 година).

2. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Мојата секојдневна работа во БРО (Биро за развој на образованието) и моите истражувања покажуваат дека традиционалниот начин на настава има слабости и не треба да се користи како пред 30 години, нормално е да се осовременува и да биде во чекор со времето, технологијата и начинот на живот но, покажува повеќе резултати во учењето. Затоа, сметам дека современиот пристап треба да ги извлече позитивните искуства од минатото и да ги надогради со современи методи, техники, инструменти и во програмите во основното образование да се почитуваат постигнувањата во националните стандарди подеднакво како резултатите од учење по предметите кои се дефинирани поединечно и во контекст на наставните планови. Во истражувањето се користени следните методи:

- Метод на анализа и синтеза – анализа на сите образовни аспекти, на секој учесник во процесот, за да се дојде до разумни заклучоци и објективност во истражувањето. Од друга страна пак, од сите поедини фактори за слабите резултати се прави генерална – широка слика за постигнувањата во целата држава.
- Метод на докажување и негирање – секое сознание треба да се провери дали е точно зошто има дезинформации, субјективност, предрасуди, обвинувања па, методот на докажување беше еден од најважните (во него се вклучени сите методолошки постапки – генерализација, специјализација, апстракција... и сите мисловни облици. Докажување на погрешноста на тезата пак, е негирање и е обратен процес од докажувањето. Може да биде исправно (побивање на тезите, невиност на тезите или погрешна аргументација) или неисправно негирање (индиректно негирање, т.е докажување на неисправна теза по неисправен пат). Затоа користев

официјални податоци и резултати, објавени од ДИЦ (Државен испитен центар), училиштата, законите, официјалните документи од МОН, БРО, ДПИ и сл.

- Индуктивно-дедуктивна метода (induction, Вујаклија, 1980:341) е појдовната операција во истражувањето и претставува начин, пат, постапка на заклучување од посебното кон општото, од попознатото кон помалку познатото, од блиску кон подалеку, од простото кон сложеното. Во индукцијата се користи и експеримент, мерење, набљудување и сл. Дедукцијата е обратен процес – заклучоците се донесуваат од општото кон посебното и се користи во завршна фаза (објаснување факти, закони и проверка на хипотезите).
- Метод на дескрипција – опис на фактите, предметите, процесите, појавите (во природата и општеството) без научно толкување. Се користи во почетната фаза од истражувањето, ги вклучува постапките како: систематско набљудување, анализа, писмено истражување и интервју, а од инструментите се користат: анкетни листови, прашалници, белешки, записници, ранг листи и сл. (користени се објавени официјални ранг листи).
- Каузална или причинско-последична метода – однос помеѓу причината и последицата, т.е секоја промена мора да има своја причина. Во самиот наслов на трудот се гледа каузалната врска помеѓу причините и последиците (слабите резултати на меѓународните тестирања).
- Компаративна и статистичка метода – доаѓање до нови заклучоци по пат на споредување, т.е по што се исти или по што се разликуваат фактите, појавите, резултатите, процесите (во истражувањето се споредуваат резултатите помеѓу земјите кои се тестираат или помеѓу училиштата кои постигнуваат различни резултати – дискрапанците се впечатливи).

3. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Фактографското и напамет учење што се базира на меморирање податоци ја вежба меморијата, концентрацијата и создава навика за учење бидејќи бара повеќе време но, во суштина не ја развива креативноста, критичкото мислење, не овозможува логичко заклучување и не го подготвува ученикот за секојдневниот живот. Интерактивното учење е специфично затоа што во центарот на наставата го има ученикот наместо наставникот. Наставникот е водач, насочувач, организатор на процесот и се разбира, контролор, коректор и евалуатор на работата на ученикот. Компетентноста на наставникот е во способноста да го извлече максимумот од секој ученик, да го мотивира и охрабрува да експериментира и истражува, да анализира и да ги открива своите интереси. Исто така, оценувањето мора да биде формативно, а не само сумарно. Повратната информација до ученикот е многу важна затоа мора да биде структурирана – да пофалува, да насочува како да се заврши задачата и како до подобри резултати. Соработката со родителите е исто така многу важна и доколку се успее да се изгради на четириаголник во комуникацијата ученик – наставник – родител/старател – училиште, успехот е загарантиран. Освен учењето, поучувањето е многу значајно во образовниот пристап и носи подобри резултати во учењето. Резултатите од националните и меѓународните тестирања на нашите ученици се слаби и потпросечни токму од погрешно поставените пристапи и тоа во сите сегменти од учењето – по сите предмети во кои се реализира тестирање и што е најзагрижувачки, во адаптацијата на ученикот во средината и примената во секојдневниот живот (ставови, вештини, знаење, приспособеност – ПИСА).

Презентација на резултатите од меѓународните тестирања – поединечно:

ПИСА (PISA) е програма за меѓународно проверување на постигањата на учениците. Во 2025, учениците од основните училишта во РСМ, освоиле 378 поени по природни науки, наспроти просекот на ОЕЦД од 482 поени. По математика резултатот е околу 380 поени, додека просекот на ОЕЦД е 463, а по читање нашите ученици освоиле 357 поени наспроти просекот од 461 поен. Само 26 % од учениците имаат функционална писменост. Според официјалните податоци на ОЕЦД, 64,3 проценти од учениците во Македонија се под основното ниво по природни науки. Дури 55,8 проценти од учениците се под основното ниво истовремено во сите три области. Слични се резултатите и во 2015 година што значи дека 15 години нема никаков напредок во образовните постигнувања.

Меѓу земјите од регионот што учествувале во истражувањето, Република Северна Македонија е зад Србија, Црна Гора и Албанија во сите три области, а постигнала повисоки резултати само од Косово (OECD (2026), PISA 2025 Results (Volume I): Future-Ready Students, PISA, OECD Publishing, Paris

https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2025-results-volume-i_73451bc5-en.html).

ПИРЛС (PIRLS – Progress in International Reading Literacy Study) – Во 2026 година се постигнати слични резултати како во 2021, 2006 и 2001 година. Имено, учениците на 9 – 10 годишна возраст кои се тествани во областа читање со разбирање и тоа во 3 сегменти: - процесот на разбирање, целите заради кои учениците читаат, навиките и ставовите за читањето освоија 442 поени од просечните 500 што значи дека нашите ученици се далеку под просекот и забележан е родов јаз поради повисоките постигнувања на девојчињата во однос на момчињата. Како држава, РСМ го освои 34 тото место од вкупно 43 земји учеснички.

ТИМСС (The Trend in International Mathematics and Science Study) – Како резултати ќе бидат презентирани оние од 2023 година, а се однесуваат на тестираните ученици во четврто одделение по предметите Математика и Наука. Слични се постигнувањата и во поранешните ТИМСС тестирања (нема поголеми отстапки) и затоа истите ќе бидат употребени за споредба на постигнувањата на нашите ученици во однос на другите држави – 58 на број. По Математика се освоени 474 поени во однос на просечните 503 поени и тоа во 3 области – броеви, мерење и геометрија и работа со податоци. РСМ го зазема 44 место. Во областа Наука (Наука за животот – Биологија, Физика и Наука за земјата – Географија) се постигнати 439 поени наспроти просекот од 494 поени и како земја сме пласирани на 47 то место од вкупно 58 држави. РСМ е една од државите со најслаби резултати и во регионот.

4. ЗАКЛУЧОК

Заклучокот ќе биде составен од повеќе подзаклучоци со препораки за подобрување на состојбите во образовниот процес во основното образование и постигнување повисоки резултати на меѓународните или националните тестирања. По урнекот на Словенија која од 2028 година го воведува осумгодишното основно образование, а врз основа на лошите резултати од ПИСА тестирањето, можеби и РСМакедонија треба да го вклучи црвениот аларм и да преземе мерки за подобрување на постигнувањата на учениците, не само заради тестирањата туку и заради квалитетот во образовниот процес, воопшто.

Заклучоците е во табеларен приказ (табела 1) и се резултат на истражувањето и сопствен став.

Табела 1

ФАКТИЧКА СОСТОЈБА	ПРЕДЛОГ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ
1. Деветгодишно основно образование (враќање на стариот систем на основно образование со нов пристап, принципи, методи, техники и инструменти)	- Осумгодишно основно образование со една задолжителна година на предучилишно образование за сите деца (забавиште) – реализација на воспитувач/професор по предучилишно образование, - Поаѓање во прво одделение на 7 годишна возраст, - Образовните периоди од 3 (1-3, 4-6 и 7-9 одделение) да се намалат на 2 (1-4 – одделенска настава и 5-8 одделение – предметна настава).
2. Предучилишното образование е во рамки на МТСП	- Предучилишното образование да биде во надлежност на МОН или задолжителна година за сите предучилишни деца да биде во склоп на основното образование(6–7 години)
3. Воведена е Концепција за основно образование (формално е така но, во пракса не се почитува)	- 5 (одделенска настава) или 6 часовно (предметна настава) присуство на учениците во училиштето, - Интерактивно и искуствено учење, - Развој на критичкото мислење, креативноста, логичкото заклучување и решавање на проблемски задачи, - Инклузија, интеркултурализам/мултикултурализам, современа настава, училиште по мерка на детето, - Користење ИКТ во наставата, - Проекти и истражувања, - Техничка и професионална опременост во училиштата, - Работа во пар или група
4. Традиционална настава, дополнета со електронски уред/и наместо современа и функционална настава	- Наставниците да бидат професионално компетентни и отворени за образовни реформи кои носат поголеми резултати и информатички и јазично писмени, - Да се одговори на потребите на учениците во 21 век,
5. Сумативното оценување е најважно и евидентен е високиот просечен успех на паралелките	- Оценките да не бидат единственото мерило за успех во учењето и поучувањето туку постигнувањата да бидат максимални за секое дете поединечно и групно, - Да се практикува формално оценување, - Да се има востановен критериум за оценување и

	да се користат инструменти за следење на напредокот на учениците на секој час, по секој предмет, секој ден, - Да се практикува самооценување или оценување од страна на соучениците (децата се најреални и секогаш праведни во оценувањето)
6. Различни образовни системи во секоја земја во Европа	- Да се усогласат образовните системи во заеднички – европски образовен систем
7. Наставникот во центар на образовниот процес	- Фокусот да се префрли од наставникот на ученикот, - Наставникот да води, насочува, организира, а ученикот е директен учесник во процесот
8. Системска поврзаност на предучилишното, основното, средното и високото образование	- Концепциска и суштинска поврзаност помеѓу предучилишното, основното, средното и високото образование
9. Слаби резултати на националните и меѓународните тестирања	- Ослободување на предлог прашања и задачи за вежбање (се прави но, треба да се практикува уште повеќе), - Да се реализираат пробни тестирања, - Ако се земаат во обзир сите претходни заклучоци и се промени начинот на учење и работа, резултатите сигурно ќе се подобрат

Извор: д-р Бети Денков (сопствени заклучоци, табеларно прикажани)

ЛИТЕРАТУРА

- Барбареев, К. (2020). Методика на воспитно-образовната работа по развој и култура на говорот кај децата од 3 до 8 години. Штип: Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/913>
- Веселиновска, С. С. (2011). Основи на природните науки. Штип: Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/145>
- Димитров, Н., Митрева, Е., & Серафимова, М. (2017). Методологија на научно истражувачка работа. Штип: Достапно на: [https://eprints.ugd.edu.mk/18784/1/%D0%94%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2,%D0%92.%20%D0%9D.,%20%D0%9C%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0.%20%D0%95.,%20%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0,%20%D0%9C.%20\(2017\),%D0%9C%D0%9D%D0%98%D0%A0.pdf.pdf/](https://eprints.ugd.edu.mk/18784/1/%D0%94%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2,%D0%92.%20%D0%9D.,%20%D0%9C%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0.%20%D0%95.,%20%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0,%20%D0%9C.%20(2017),%D0%9C%D0%9D%D0%98%D0%A0.pdf.pdf/)
- Јованова, М. С., & Цацков, К. (2013). Методика на наставата по природа и наставата по општество. Штип: Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/166>
- Јованова, М. С. (2018). Методика на развој на почетни математички поими. Штип: Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/701>
- Јованова, М. С. (2014). Основи на методологија на истражување. Штип: Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/374>
<https://bro.gov.mk/plan/%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD-%D0%B7%D0%B0>
<https://lider.mk/po-loshite-rezultati-na-pisa-slovenija-ja-ukinuva>
devetoletkata/?fbclid=IwY2xjawUU1jdwZG9mAWV4dG4DYWVtAjExAGJyaWQRMUtnUIZyMW1CSnRSR0ZDNERzcnRjBmFwcF9pZBAyMjIwMzIxNzg4MjAwODkyAAEeYzDKZICSA611uc2b1E_eYGXJZbewQbfiOmd0pkFsnEFaXv-MN10u7BN8BKQ_aem_LpNQAv8j8M8yrdu7Mlv9Bg
<https://www.oecd.org/>
- Китанова, И., & Китанов, Б. (2015). Практикум за наставата по македонски јазик во деветгодишно основно образование. Штип: Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/461>
- Николовска, В. (2015). Македонски јазик - фонологија, морфологија, морфосинтакса. Штип: Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/446>
- Николовска, В. (2012). Македонски јазик со култура на изразувањето. Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/26>
- Петрова, Ѓ. Е. (2014). Педагогија – теорија на оспособување. Штип: Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/375>
- Петровска, С. (2010). Училишна педагогија и училишна организација. Штип: Достапно на: <http://e-lib.ugd.edu.mk/24>

- Петровска, С., & Рунчева, Ј. (2023). Советодавна работа во воспитно – образовните институции теориски и практични аспекти. Штип: Достапно на: <https://e-lib.ugd.edu.mk/detal.php?id=1148&ugd=2ee1c7e1756f20cc0680d5078cb569be>
<https://bro.gov.mk/wp-content/uploads/2019/04/Pravilnik-za-osnovnite-profesionalni-kompetencii-na-nastavnicite.pdf>
- Сивевска, Д. (2023). Организација на предучилишна установа-учебник. Штип: Достапно на: <https://www.doi.org/10.46763/9786082449838>
- Сивевска, Д. (2022). Практична настава 1 – практикум, Практична настава 2 – практикум. Штип. Достапно на: <https://www.doi.org/10.46763/9786082448855>
- Стојанов, Т. (2023). Етика во образованието-учебник. Штип: Достапно на: <https://www.doi.org/10.46763/9786082449661>
<https://bro.gov.mk/informacii/dokumenti/strucni-dokumenti/koncepcija-za-osnovno-obrazovanie/>
https://bro.gov.mk/podkategorii/?idcat=118&customposttype=izdanija_kategorii
<https://www.scribd.com/document/646862636/%D0%97%D0%91%D0%98%D0%A0%D0%9A%D0%90-%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87%D0%B8-%D0%BE%D0%B4-%D0%9F%D0%98%D0%A0%D0%9B%D0%A1-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%98%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D0%BA>
<https://www.facebook.com/watch/?v=1665963724440335>
<https://meta.mk/makedonskite-uchenici-ne-go-razbiraat-toa-shto-go-chitaat-pokazha-novata-pirls-studija/>
<https://novamakedonija.com.mk/mislenja/kolumni/shto-pokazhuvaat-megjunarodnite-istrzhuvachki-studii-vo-testiranjata/>
<https://dic.edu.mk/wp-content/uploads/2017/03/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D1%98%D0%B8-%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D0%B8%D1%80%D0%BB%D1%812021.pdf>